

Андрій Яковлів.

ІСТОРИЧНІ
ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ДЕРЖАВНОСТІ.

Ч. 1.

БІБЛІОТЕКА ЖУРН. „ГУРТУЙМОСЯ“

1937.

Андрій Яковлів.

**І С Т О Р И Ч Н І
Т Р А Д И Ц І Ї У К Р А Ї Н С Ь К О Ї
Д Е Р Ж А В Н О С Т И .**

**НАЦІОНАЛЬНА
ПАРЛАМЕНТСЬКА
БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНИ**

Ч. 1.

БІБЛІОТЕКА ЖУРН. „ГУРТУЙМОСЯ“

1937.

Ціна: 0·10 ам. дол.

Одна з багатьох дефініцій Нації визначає Націю, як історичний витвір, що складається не тільки з живого покоління людей, зв'язаних між собою об'єктивними національними прикметами та волею належати до нації, але й з усіх поколінь, як тих, що жили в історичному минулому, так і тих, що народяться й житимуть в майбутньому, на зміну своїх батьків, дідів, прадідів. Ця дефініція показує, яке важливе історичне, національне й правне значіння для нації має повнота її національної структури, в першу чергу її минулі покоління, що витворили історію народу, його культуру, мову, державні традиції, всі ті прикмети, які об'єднують людей в націю та на основі яких живе покоління нації виявляє волю належати до своєї нації, жити власним самостійним національним і державним життям.

Український народ, що силою несприятливих обставин не мав спроможности скріпити й поглибити відновлену 22. січня 1918. року свою самостійну державу-Українську Народню Республіку, все ще знаходиться в стані боротьби за своє не тільки дер-

жавне, але й національне існування. Тож мусить він повсякчас пам'ятати про своє славне історичне минуле, з нього повчатись і сил набирати.

Український народ належить до націй, що мають давню тисячелітню історію. Історичні традиції української державности беруть свій початок в прадавній старовині, принаймні з VI. в. по Христі. Науково критичні дослідження над давніми нашими літописами доводять, що перший наш літописець мусів переводити дослід над питанням: „Откуда есть пошла Русская Земля, кто в Києві нача первій володіти?“, бо це питання було вже для нього дуже давнім. Розв'язав він його на підставі давніх переказів, „преданій“ що, як перша історична традиція, передавались в народі від покоління до покоління. Ця історична традиція зберегла в народній пам'яті спомини про власну „Руську“ державу, про власних князів з рідної династії. То вже пізніше, за панування Ярослава, Володимирового сина, наш первісний літопис було перероблено въ Новгороді для того, щоб висунути тогочасні династичні інтереси та примат Новгороду з в'язькими князями. В кінці IX. в. остаточно зформувалась велика Руська Київська держава з політичним і культурним центром у Києві, що об'єднала кілька сусідніх слов'янських земель в один спільний державний, етнічний, культурний, економічний організм зі спільним почуттям національної єдності, зі спільною мовою й культурою. Вже

за тих часів предки українського народу ясно почували свою національну відрубність від інших словянських земель і народів, іменували себе „русичами“ або „русинами“, ім'я, що залишилось і по сей день на деяких українських землях, а свою державу „Руською Землею“. Вже тоді виникли всі прикмети модернього поняття нації, вже про ті часи можна говорити, як про добу народження української нації, що мала свою культуру, мову та інші об'єктивні прикмети, й свою національну, суверенну державу. Національне почуття патріотизму та історична державна традиція вже за тих давніх часів були могутні й активні. Доказів тому можна знайти безліч в тогочасних пам'ятках історичних та літературних. В передмові до одного літопису з р. 1090. читаємо: „Вас молю, стадо Христове, з любовію: прихиліть вуха ваші й розважте, які то були старинні князі й мужі їх, які боронили Руську Землю й інші краї підбивали! Ті князі не збирали багатства... А дружина їх билась і казала: „Братіє, потягнім за своїм князем та за Руську Землю!... І розмножили Руську Землю!“ (М. Грушевський, Історія укр. літератури. Т. II, ст. 28). Давні літописці вихваляли князів і дружину їх і всіх тих, хто „страждав за Руську Землю“, бився з невірними, обороняв Русь, служив Русі. Як вмирав такий князь-патріот, то „плакала ся по нем уся Руськая Земля“. Або той великий патріот Данило, ігумен руський, що по-

дорожував до Єрусалима на початку XII. в., молився там за Руську землю та так просив Єрусалимського короля: „Господине княже, молю тобі для Бога і князів руських. Хотів би я свою лямпаду над гробом Господнім поставити за всіх князів наших і за всю Руську землю і всіх християн Руської землі“. Навожу тут тільки оці клясичні приклади, бо їх дуже багато, їх повно в давніх літописях та в інших історичних і літературних пам'ятках XI-XIII. вв.

Ці перші століття української державности, доба великої Київської держави Володимира та сина його Ярослава, а пізніше доба Галицько-Волинської держави, що була спадкоємицею Київської, поклали тверді підвалини національного й культурного розвитку української нації, давши їй духову й матеріяльну культуру, мову, право, релігію, мистецтво, перетворивши въ горнилі національно-державного життя окремі племена въ єдину націю, зливши й звязавши їх в одно національне тіло. Національні й культурні здобутки цієї доби так міцно, назавжди були за-своєні українським народом, так глибоко увійшли в духове й побутове життя, заповнили його психіку, що їх не в стані були зламати й винищити наступні лихоліття й недолі українського народу. І коли й тепер ще після найтяжчих страждань, що переживає наш народ, дослідників, як своїх, так і чужих, дивує висока культурність і витривалість нашого народу та

Його видатні духові якості, то це наш народ завдячує переважно давній добі нашої державности, що встигла на світанку нашої історії вщипити народові основи національної культури, яких ніщо не в силі подолати.

Впад на українську державу азійських горд, — „татарське лихоліття“ — підорвав економічне, а згодом і державне життя України. В XIV. в. українські землі, одна за одною добровільно приєднуються до Литовської держави, крім Галичини, яку захоплює Польща. Не дивлячись на втрату своєї державности, український народ займає в Литовській державі домінуюче становище, дякуючи своїй високій духовій і матеріальній культурі: він дав цій державі мову, право, культуру, перетворивши її з Литовської в Литовсько-Руську державу, яку її сучасники та й наші історики вважали за спадкоємицю Київської держави і яка при сприятливих політичних обставинах, певне, перетворилась би в чисту українську державу. Всесвітня історія знає небагато подібних прикладів, коли народ, що втратив свою державність, культурно підпорядковує собі державу чужого народу. Це яскравий доказ, на якому високому культурному рівні тоді був український народ. Але політичні обставини не сприяли нормальному розвитку Литовсько-Руської держави: династична унія з Польщею дала перевагу польським впливам, які через півтори сотні літ остаточно

взяли перевагу над впливами українськими. Мало того, розпочалась боротьба з Польщею за національне й культурне існування українського народу на своїх історичних землях.

Підчас цієї завзятої боротьби велику прислугу українському народові виказала історична традиція української державності. Для оборони своїх прав, своєї нації, своєї релігії, покликались на історію України-Русі, підносили історичну традицію Київської держави, державну незалежність в минулому. Юрко Рогатинець, Зизанія, Потій, Смотрицький, Копистенський та багато інших письменників і полемістів того часу аргументували права українського народу його історичною традицією. „Всі, пише Грушевський, хто дорожив чимсь в своїй соціальной чи економічній позиції, старались підносити й скріпляти авторитет, святість боговстановленість тих традицій права, релігії, які дала Київсько-Галицька державність. Особливо тому, що доводилось того всього боронити перед чужою владою та її законами“ (Історія укр. літер., т. I. IV, ст. 12). Стара державність віяла, як протекційний дух над цілим життям... Тисячними голосами сучасне відкликалось до старих імен і подій, будило й витягало їх із забуття в нових змінених, поетизованих, ідеалізованих формах, щоб поставити на сторожі своїх інтересів. Аргументували... посилкою на державну традицію, на походження, причетність свого

роду до вікопомних героїв та героїчних діл, війн за Руську землю, на звязок з князями й боярами. Чисто так, як пізніше пунктом чести й права була посилка на звязок з козаччиною з Січчю Запорозькою., (ст. 13).

А коли в українського родовитого панства давня звичка до влади й привілюваного становища в державі перемогла звязок зі своєю нацією та примусила перейти на бік чужої нації або вийти з боротьби, тоді їх місце зайняли — дрібні шляхецькі верстви, духовенство, міщанство, брацтва, нарешті, козацтво, що відродило в XVI. в. ідеали давнього руського лицарства доби Київської: культ чести, лицарського слова, мужности в бою, служби Руській землі, гуманности, пошани до релігії й церкви, милосердя до вбогих. Козацтво, про яке в „Протестації“ з р. 1621. митрополіта Борецького та „всього духовенства й свіцького, шляхецького й мійського станів народу Руського, православно-го“ написано так: „Щодо козаків, то про цих лицарів знаємо, що вони роду нашого, брати наші й православні християни. Це бо те племя славного роду Руського з насіння Яфетового, що Грецьке царство на морі й суходолі воювало. Це з того покоління військо, що за Олега, монарха руського, в своїх монокліях плавало по морю й по землі, приправивши до човнів колеса. Це ж вони за Володимира святого, монарха руського, воювали Грецію, Македонію, Ілірику. Це ж їх предки

разом з Володимиром хрестились, віру-християнську від Константинопольської церкви приймали. Вважайте на їх релігійність: коли на море виходять, наперед всього моляться, засвідчуючи, що за віру Христову йдуть невірних бити, невольників визволяти. Здобич свою на церкви, монастирі, шпиталі, духовенство дають, за прощення своє невольників звільняють, церкви нові й монастирі будують, мурують, багатять... Християнству, цілий світ про це знає, після Бога, ніхто такої прислуги не зробив, як Греки окупами, іспанський король могутньою фльоатою, військо запорозьке відвагою та перемогами; що інші народи словами й промовами воюють, те козаки на ділі виконують. Сам Бог керує ними, один Він знає, нащо ті останки давньої Русі береже... правицю їх крепить і силу на морі й суходолі поширює, як перунів якихсь і громи живі береже, щоб невірних татар і турків громили й страшили..." (П. Жукович. Статви по славяноведенію. В. III. 1910). Наведена художня, але історично вірна характеристика козацтва, складена від імені усіх станів українського народу, свідчить наскільки живою й чинною була серед народу національна й державна традиція на поч. XVII. в. і як використовувано її в урочистих обов'язуючих актах, як оця „Протестація“ звернена до цілого світу.

Дякуючи козацтву і тим станам населення, що біля нього купчились, давня столиця наша Київ на початку XVII. в. знов

набуває важливого національного, культурного, а згодом і державного значіння. Національно-державний рух, що його підняло козацтво з гетьманом Богданом Хмельницьким на чолі р. 1648, завершився відновленням української державности у формі військового типу держави — Війська Запорозького, держави самостійної й незалежної. Це сталося після того, як, за висловом одного документа, „козаки при допомозі Божой з гетьманом Богданом Хмельницьким кровію своєю звільнили Україну од ярма лядського і од держави польських королів“. Б. Хмельницький іменував відновлену державу українську „Князівством Руським“, а народ український „народом Руським“. Державний устрій В. Запорозького було збудовано на давніх засадах київського державного устрою з певними змінами, що викликались потребами часу. Давнє право Київське у формі правних стародавніх звичаїв та норм Литовського Статуту, який теж був пересякнутий давніми нормами Руської Правди, стало основою прав козацької держави. Стара київська культура, мова, побут, і т. д., все це збереглося по давньому й в новій державі. Давні історичні традиції були живі, міцні, домінуючі.

Року 1654. Б. Хмельницький, шукаючи допомоги проти Польщі, увійшов у союз і прийняв протекцію Московського царя. Цікаво зазначити, що історичні документи, що торкаються пересправ і договору

1654. р., нігде не говорять про етнічне споріднення чи близькість народу українського до московського: українці зуть себе „народом руським“, державу свою „Рус'ю“ або „Україною“; москалів і землю їх — „московським народом“, „Москвою“, царя — „московським царем“; москалі ж зуть Україну — „Малой Рус'ю“, за прикладом духовенства, а народ український „Черкаським народом“ або „Черкасами“, якого мови й звичаїв не знають. В царських грамотах говорилось і про „прародительскую отчину — Киев,“ але то були відгуки династичних претензій московських царів, що були збудовані на підставі вигаданих, московськими „книжниками“ теорій царського родоводу, причому не обійшлося без фальшування історичних документів, як то робили їх попередники-новгородці з київськими літописями. На цій же підставі в титулі московського царя з р. 1654. було вставлено: цар и „Малыя Россіи“, „в. к. Київський“, до того ж часу московські царі такого титулу не мали.

Тодішнє українське громадянство, не реаґуючи на династичні претензії московських, царів, вперто трималось, давньої традиції української, не забувало свого походження, своєї нації, мови, своїх прав на вільне, незалежне життя. На договір 1654. р. дивились, як на тимчасовий союзний договір у військових цілях, завжди і всюди виставляли, що Україна цей договір заключила добровільно, без жадного примусу: „Не шаблюю нас взято —

сказав гетьман Многогрішний царському послові — ми з доброї волі пристали до царя, щоб обороняв нас від ворогів, а коли цар не хоче нас, то нехай забере своїх воєвод, а ми собі й іншого царя знайдемо⁴. Історичні документи та подорожні записи чужинців, наочних свідків, стверджують, на якому високому рівні культурному була тоді Україна, наскільки вона перевищувала Московське царство й московський народ з погляду духової й матеріальної культури, релігії, освіти, права, народнього побуту. Не дурно ж сусідні краї білоруські і навіть московські бажали приєднання до В. Запорозького, а землі українські були повні збігців з Московщини, що тікали на Україну, бо там була воля, там землю дають, там кріпацтва нема. Це все загально відомі речі, не будемо на них довго спинятись.

Добу козацької держави, добу Гетьманщини деякі історики викладали так, що заповнювали її фактами й деталями більш-менш неґативного характеру, пригосовуючи до подій і діячів цієї доби модерні „демократичні“ погляди й ідеї: звертали більшу увагу на антаґонізм станів населення, на безвартність або „московську службу“ гетьманів, жадобу старшини до заможності, на сваволю козацтва, на нейтральність міщанства, запроданість духовенства, пригніченість селянських верств; не брали на увагу виявів високого патріотизма, любови до батьківщини, до свого народу, не добачали піднесення ос-

віти й культури, не дооцінювали боротьби з Москвою за стародавні права й вольности. Тому позитивний бік тодішнього життя в своїй державі було мало освітлено, більше притиску робилось на негативні вияви, які хоч і мали місце, але не в такій масі і вони не заповнювали історичного життя цієї доби. Наприклад, добу, що наступила після смерті Б. Хмельницького та протяглась щось з 30 років, видатний наш історик Костомаров назвав „Руїною“, а сучасники висловлювались про неї, як про „тяжко плакані времена“. Яка велика різниця психологічна між цими назвами: для історика-це просто доба руїництва, а для сучасників-це доба плачу й жалю за Україною, яку все тісніш і тісніш давив московський павук, яка тяжко стогнала й плакала.

Щоб охарактеризувати тодішні почуття й настрої в Україні, наведу тут хоч невеликий уривок з маловідомого документа доби „Руїни“, з „Перестороги“ українського шляхтича Т. Бобровича з р. 1668. Написана ця „Пересторога“ після Андрусівського договору 1667. р., на підставі якого потайки було поділено Україну між Москвою й Польщею. Бобрович, що того часу приїхав в Україну, як царський посланець та агітатор, повідомляв у своїй „Пересторозі“ про Андрусівський мир, про поділ України, про „московську, гірше египецької, неволю“, що готують Україні, цар і король, та замісто того, щоб схилити український народ до покори

цареві закликав до брацької єдності й одностайности, а далі писав так: „Про таку для вас всіх і для милої Отчизни уготовану загибель з біллю раненого серця кричу й віщую. Бо коли я замовчу, каменіє возопіють! „Аще забуду Тебе Єрусалиме“, Ненько моя, мила Отчизно, бідна Україно, „забвенна буди правиця моя“, якою добра твого ради оце пишу. „Прилипни язик мій до горла мого“, яким Тобі і всім Твоїх милим синам, єдиноутробній братії, всьому християнському народові, в Україні суцшому оголошую! „Аще не помяну Тебе“, не боячись, хоч би цей мій лист перестороги до рук монархів-царя й короля-дістався, готовий бо не тільки постраждати, але й померти! Бо ліпше мені одному, цю пересторогу подавши, за всіх вас здоровля, за вольности, церкви Божі й святощі, життя покласти, ніж би вас всіх, несвідомих, в тяжку забравши неволю, мечем та огнем знищили!“ (Акти ЮЗР., т. VII, ч. 32, т. VIII, ч. 12). Автор не був видатною особою, це звичайний середній шляхтич, якому освіта в кївських школах та щира любов до вільної колись, а тепер поневоленої батьківщини дали таку силу переконання й красоту вислову, що й тепер ще слова „Перестороги“ нас хвилюють. Подібних виявів патріотизму було не мало, та не всі вони попали на сторінки історичних документів, а ще менше на сторінки історичних праць. Навпаки, наші козацькі літописці — Величко, Самовидець, Грабянка, що близькі були до козацької доби, а то

й самовидцями були, зберегли для нас білше дорогоцінних сторінок історії цієї видатної доби, а-що головне, вони яскравіше й вірніше ніж історики ХІХ. в., передають дух і настрої цієї доби, а це надєє історичним постатям життя й чину.

Головним керуючим напрямом козацької доби була боротьба з Москвою за права й вольности України. Кожний з гетьманів, починаючи з Б. Хмельницького і кінчаючи Кирилом Розумовським, як би він не ставився до царської влади, тим чи иншим способом відстоював права України, за них боровся, а иноді й страждав, не кажучи вже про такі героїчні постаті української історії, як гетьмани — Б. Хмельницький, Іван Мазепа, Пилип Орлик. Характеристика, яку дав цар Петро І про гетьманів: всі, мовляв, гетьмани, до Б. Хмельницького включно, „суть изменники“, з його погляду була правильною; але через це саме для українського народу стали вони героїчними оборонцями державних і національних прав України. До речі навести тут приклад, як великий наш емігрант, гетьман Пилип Орлик в своєму „Виводі прав України“ боронив права її на самостійне державне життя перед державами Європи: „Після довгої кривавої війни — писав Орлик — високомужний вождь Богдан Хмельницький, несмертельної памяти, визволив з польського ярма поневолену козацьку націю. Він підніс Україну до стану незалежного князівства, хоч сам задовольнився титулом гетьмана.

Запорозьких козаків. І син наслідував йому і Генеральні штати (так Орлик називає Генеральну Раду) цього князівства продовжували після його смерти вибирати своїх князів-вождів вільно й самостійно, і жадна держава не вважала за право до того мішатись. Як вільна, незалежна держава, Україна згадується в договорах з Кримом і шведським королем Карлом X-м. Але найсильнішим аргументом і доказом суверенності України є урочистий союзний договір, складений р. 1654. між царем Олексієм Михайловичом та гетьманом Б. Хмельницьким и Генеральною Радою, підписаний уповноваженими з обох сторін. І хоч пізніше примушено було гетьмана Брюховецького зректись суверенності України, але це зречення не мало правової сили, бо ж гетьман не міг зректись того, що належало не йому, а цілому народові. В таких випадках кожен народ має протестувати й повернути свої давні права*. Далі, Орлик аргументує суверенність України покликуванням на договір гетьмана Мазепи з Карлом XII. та закінчує „Вивід прав“ такими пророчими словами: „Коли всіх наведених тут аргументів не досить, то загальний інтерес зобов'язує всі європейські держави визволити Україну з московського ярма і цим обмежити Московську державу, яка незабаром буде змагатись до повалення свободи цілої Європи. Треба сподіватись, що європейські держави зрозуміють загальну небезпеку від такої агресивної держави та переко-

наються, що загальна безпека й мир в значній мірі залежать од відновлення самостійности України*.

Доба Гетьманщини довгий час для українського народу і для передових його борців служила за невичерпане джерело сили, завзятости, патріотизму. І так само, як літописці, письменники й політичні діячі XVI-XVII. вв. на доказ державної незалежности України посилались на історичну традицію української державности Київської доби, літописці, історики й політики XVIII. й початку XIX. в. посилались на традицію козацької доби, не забуваючи при цьому й давнішої доби, а навпаки, звязуючи обидві доби в одну неперервану історичну традицію українського народу. Автор знаменитої „Історії Русів“ в передмові пояснює: „Історія Малой Росіи до времен нашествія татаръ соединена съ исторіей всея Росіи, или она то и есть единственная исторія Російская“, поправляє він далі. В іншомі місці автор пише: „Припомнить надобно жадность ихъ (москалів) къ властолюбію и притязаніямъ, по которымъ присваиваютъ себе даже самыя царства, имперіи Греческую и Римскую, похитивъ на тотъ конецъ государственнй гербъ царствъ оныхъ, т. е. орла двуглаваго, по наследству будто бы князю ихъ Владиміру, бывшему зятемъ царю Греческому Константину Мономаху, принадлежащаго, хотя тотъ Владиміръ былъ действительно (въ дійсности) князь Рускій, Київскій, а не Московскій“ (ст. 135). Про український народ автор пише: Извѣ-

стно же по історіямъ, что народъ сей изъ самой отдаленной древности былъ въ зем-
ле своей самостоятельнымъ и самодержав-
нымъ, подъ управленіемъ своихъ собстве-
ныхъ князей, доволно славныхъ своими дея-
ніями и войнами* (ст. 135). Так само ви-
словлювались, так само посилались на іс-
торичні традиції української державности
сучасники й наступники автора „Історії
Русів. Для освічених діячів кінця ХУІІІ. та
першої половини ХІХ. вв. ці традиції були
так само близькими, як і попереднім поко-
лінням; вони були тим живим звязком,
що вязав думки й переконання літописця
Нестора ХІ. в., авторів „Протестації 1621.
р., козацьких літописців, Гр. Полетику, діяча
упадку Гетьманщини, автора „Історії Русів“,
та Максимовича, Бодяньського, Костома-
рова, Шевченка й баг. інших.

Та вже в істориків і письменників дру-
гої половини ХІХ. в. помітно дещо відмі-
нне. В кінці ХУІІІ. і на початку ХІХ. вв. до
нас надійшли з Заходу впливи романтиз-
му, ідеї про народ, як про носія найви-
щих цінностей духа й свободи, ідеї соціаль-
ної рівности й справедливости. Вони знай-
шли родючий ґрунт в історичній традиції
недавньої доби боротьби козацтва за
народні права, свіжій ще в пам'яті народу,
овіяній чарами народньої поезії, оспіваній
в тисячах народніх дум і пісень. Наші істо-
рики починають заглиблюватись в етноґра-
фічні досліди, в студії над народніми піс-
нями, обрядами, звичаями; починають глиб-
ше роздумувати над історичними причи-

нами економічної й соціальної недолі на-народніх мас. Історичний інтерес починає звертатись на дослідження причин цієї недолі, на історію народніх рухів в минулому. Політичні ідеали й стремління до відбудови власної держави, національно-культурні змагання в минулому потроху відходять на задній план перед інтересами до проявів революційних стремлінь народніх мас. (Д. Дорошенко. Нарис історії України, I ст. 9). Хоч і ці студії принесли велику користь для української науки, проте, мимоволі вони надали історичним досліддам од-нобічного характеру. Серед української інтелігенції почала ширитись революційна ідеологія, негативне ставлення до Російської держави, а zarazом і до держави взагалі, та легксваження державної організації для нації. Революційно-народницький напрям тяг за собою занедбання української національно-державної традиції. Вже М. Драгоманов, сам соціаліст, звернув увагу на шкідливість цих недержавницьких тенденцій, завваживши, що ніхто так не фальшував української історії, як ті історики, що малюють чорними фарбами оборонців української політичної свободи, як Мазепа, Полуботок, Виговський, а при тім мовчать про тих, хто цю свободу нищив: про Петра I та Катерину II. (Дорошенко, ст. 12), та що „нікому було привчити українців пишатся своєю славою, своїм царством і панством („Пропаший час“).

А тим часом на залишену й призабуту українцями давню, княжу добу нашої

державности, заявила права, як на своє власне добро, Росія. Ці претензії з'явилися в кінці ХУІІІ. в. Московські історики й філологи утворили науково-образну теорію про спільну добу державности за Київських князів, звязали її вигадками московських книжників про династичні права панівної династії Романових та пустили в оборот не тільки в Росії, але й всюди закордоном теорію про „трі ветві єдинаво рускаво народа“: великоросів, малоросів, білоросів, про початок московської державности за княжої доби, про „возсоединеніе отторгнутой прародительської отчины“ р. 1654. за Б. Хмельницького. Цими теоріями, що їм надано було офіційного, обов'язкового характеру, розбивалась цілість історичного процесу українського народу: Москва загарбала собі початкову добу нашої історії, бо про початок своєї московські вчені нічого не знають, і тим штучно продовжила своє історичне існування та щей на території, де її ніколи не було. Все це несприятливо відбилось на молодому поколінню українського народу, якому довелося жити, вчитись і діяти під натиском штучно утворених, але обов'язкових теорій. Історична державна традиція українського народу потроху забувалась, рвався звязок молодого покоління з поколіннями попередніми, в українські кола мимоволі проникала ота єретична концепція триєдиної Росії, триєдиного народу та етнічної й державної

спільності московського народу з народом Українським.

Тільки аж на порозі ХХ. в., напередодні великих подій, проф. Грушевський сміливо виступив з убійчою критикою російських псевдонаукових теорій та пригадав і довів історичну правду. Його статті, а ще більше монументальна „Історія України — Русі“, напочатку заборонена в Росії. знов воскресили серед молодого покоління нашої інтелігенції правдиву історичну традицію української державности. Та зусилля Грушевського, його учнів і одноподумців прийшли трохи запізно, бо не всигли вони розповсюдитись серед загалу української інтелігенції і мало були відомі широким колам народу. Чого боявся Шевченко, те сталося: „Україну злі, лукаві люди приспали і в огні, окрадену збудили“. Збудили Україну, окрадену на історичні традиції її державности, та потягли в огонь революції на боротьбу за „соціалістическое вітчизно“. Тому то в день воскресення України, р. 1917. не сталося одностайного, рішучого виявлення волі українського народу до державної самостійности. Провідники наші мусіли на якийсь час відкласти рішучий акт, поки національно-державне освідомлення обхопить народні маси. Тому то не в I-му, а тільки в IV-му Універсалі Центральної Ради було проголошено повну суверенність і самостійність Української Народньої Республіки. а ще через рік — її соборність.

Недооцінюванням ваги й значіння Історичної традиції можна пояснити й те, що коли довелось обґрунтовувати право українського народу на самостійне державне існування, то на перше місце виставили Вільсоновий принцип про самовизначення народів, так, ніби наш народ вперше виходив на арену державности, а дехто виводив право України з факту зречення царя Миколи II. повторюючи, на лаві російської школи вивчену фальшиву теорію про династичну злуку України з Московою р. 1654.

Відновлення самостійної Української Держави р. 1918, кров, пролита тисячами й тисячами борців за цю державу в рр. 1918 — 1921, страждання під большевицькою окупацією, поневіряння на чужині розкрили очі Українському народові на історичну правду і з повною силою воскресили в народній душі історичні традиції української державности, надавши їм реального, жеттєвого значіння.

Але боротьба за українську державність і національну цілість продовжується, як там, на рідній землі, так і тут, закордоном. Доводиться боротись проти московських істориків, що загарбавши вже початкову добу нашої державности, хотять тепер відібрати й козацьку дабу та пишуть, що Україна за Б. Хмельницького не була самостійною державою, а що її відібрано від Польщі силою московського війська, причому московський цар став на місце польського короля, тай годі. Таким чином викреслюють з істо-

рії України добу самостійної козаської держави й перетворюють український на род в етноґрафічну масу, яка, ніби то, ніколи власної держави не мала. Це так пишуть москалі на еміґрації, а там на окупованій Україні та в Москві й Петербурзі (Ленінграді) дано наказ академіям та іншим науковим установам, письменникам і пресі замовчувати або калічити мову, штучно наближаючи її до московської, взагалі забороняти найменші вияви національної відрубности українського народу та по старому затягати на його ш ії петлю „общество атечества“.

Отже боротьба продовжується. і тому ми всі мусимо не тільки памятати про славне минуле Українського народу, але й проголошувати перед своїми й перед чужими, перед цілим світом, що Український народ—то не якийсь новітній витвір сприятливих обставин, не етноґрафічна маса, що, зґальванізована революційним рухом в Росії, проголосила свою державу, яку і втратила, як то твердять наші вороги, Ні. Український народ—то велика історична, державна Нація, яка тисячу літ тому перша на Сході Європи створила велику соборну національну державу, що протягом століть була могутнім політичним і культурним осередком словянського сходу й поважним чинником в Європі. Після того Український народ ще двічі відновлював свою державність — р. 1648. і р. 1918. що він бореться й буде боротись, аж поки не відновить втретє й назавжди

свою суверенну, вільну й самостійну Українську Державу в Києві. Це повинні ми знати, проголошувати й здійснювати, всі одноставно й однодумно, без різниці політичних переконань, бо в цьому немає й не може бути різниці між українцями.

Запам'ятаймо назавжди заклик шляхтича Бобровича; „Аще забуду Тебе, Єрусалиме, Ненько моя, мила Отчизно бідна Україно, забвенна буди правиця моя!“.

